

ТЕОРЕТИКО-АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ КРЕАТИВНОСТІ ЯК ПРОЯВУ ТВОРЧОГО ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

3. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис пер. с англ. / Эрик Эриксон. – М.: Мысль, 1996. – 217 с.
4. Зеер Е.Ф. Психология профессий / Евальд Фридрихович Зеер. – М.: Логос, 2003. – 286 с.
5. Зеер Э.Ф. Кризисы профессионального становления личности / Э.Ф. Зеер, Э.Э. Сыманюк // Психологический журнал. – Т. 18. – № 6. – С. 35 – 44.
6. Казанцева Т.А. Взаимосвязь личностного развития и профессионального становления студентов / Т.А. Казанцева, Ю.Н. Олейник // Психологический журнал. – 2002. – Т. 23. – № 6. – С. 51 – 59.
7. Мороз О.Г. Педагогика і психологія вищої школи: Навч. посібник / О.Г. Мороз, О.С. Падалка, В.І. Юрченко. – К.: НПУ, 2003. – 267 с.
8. Нечаев Н.Н. Профессиональное сознание как предмет психолого-педагогического исследования в высшей школе / Н.Н. Нечаев, Г.И. Резницкая // Психологические проблемы формирования специалиста в вузе: Межвуз. сб. науч. труд. – Саранск: Прогресс, 1989. – С. 4 – 15.
9. Нікіреєв Є.М. Спрямованість особистості та методи її дослідження / Євгеній Михайлович Нікіреєв. – Воронеж: НПО "МОДЭК", 2004. – 182 с.
10. Носкова О.Г. Психология праці: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Ольга Геннадиевна Носкова – М.: "Академія", 2004. – 384 с.
11. Педагогика и психология высшей школы: Учеб. пособие. / Отв. ред. Мария Валериановна Буланова-Топоркова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 544 с.
12. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання: Досвід педагогічної антропології / Костянтин Дмитрович Ушинський // Пед. тв.: У 6 т. Т. 5. – М.: "Педагогіка", 1990. – 463 с.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012

УДК 378.657.98 (38)

Людмила Петришин, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ТЕОРЕТИКО-АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ КРЕАТИВНОСТІ ЯК ПРОЯВУ ТВОРЧОГО ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

У статті подається теоретико-аналітичний аналіз проблеми креативності та творчості як проявів нестандартного особистісного розвитку особистості; аналізується проблема креативності і творчості як прояву творчого формування особи; висвітлює основні напрями розвитку творчості в педагогіці та психології; подається структурована схема поняття креативності і його складових.

Ключові слова: креативність, особистість, творчість, особистісний розвиток.

Рис. 1. Літ. 7.

Актуальність теми. Сучасні вимоги до системи освіти – це постійний і вільний розвиток творчих здібностей кожної особистості. Ситуація соціальних змін у суспільстві поставила перед педагогами і психологами завдання перебудови загального характеру навчання майбутніх спеціалістів, яке повинно передбачати розвиток в особистості творчого мислення, інтелектуальної активності, творчої діяльності, індивідуалізацію та диференціацію навчання.

У науковій теорії і практиці висвітленню понятійної характеристики креативності присвячено багато досліджень зарубіжних і вітчизняних вчених. Узагальненим трактуванням креативності є властивість особистості, направлена на створення нових рішень (продуктивна креативність) і народження нових оригінальних ідей (експресивна креативність).

Актуальність обраної теми полягає у тому, що стратегічні напрями розвитку сучасної освіти ставлять нові завдання перед майбутніми спеціалістами соціальної сфери діяльності, вони

вимагають щоб у центрі уваги стала творча особистість, звернена до навчання людина, щоб знати, як розвивати її креативність у сфері професійної діяльності та досягати при цьому нестандартного особистісного розвитку. Майбутній спеціаліст також повинен не тільки добре знати основні аспекти своєї професійної діяльності, а ще має бути обізнаним в практичній та креативній творчості. Окрім того, професійна діяльність неможлива без вирішення творчих завдань, без розуміння й усвідомлення необхідності залучення особистості до творчої діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Один з основних напрямів розвитку творчості в педагогіці і психології – *філософсько-методологічні аспекти освіти*. У рамках даного напрямку соціально-філософські проблеми педагогіки, а також творчості як діяльності розглядали Г.С. Батищев, Е.Д. Клементьєв, Ф.Т. Михайлов, Л.Г. Сагатовська, М.С. Слущкий.

Другий напрям – *методичні проблеми оновлення педагогічного процесу*. Творчий

ТЕОРЕТИКО-АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ КРЕАТИВНОСТІ ЯК ПРОЯВУ ТВОРЧОГО ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

підхід до викладання, проблемне навчання і розвиток творчих здібностей особистості досліджували М.С. Бургін, В.Горячкіна, В.І. Добриніна, С.Н. Марєєв, О.Ю. Маркова. Організацію творчої діяльності молоді, що вчиться і студентської, а також творче відношення до дійсності як світоглядної характеристики особистості виокремили у своїх роботах В.Г. Бутенко, В.С. Возняк, І.А. Лепська, Т.В. Морозова, Д.Е. Огородов. Соціальні вимоги до творчої особи, а також творчість учителя в концепції багатовимірного розвитку особи описали Л.М. Васильєва, В.А. Кан-Калік, Г.А. Ковальов, Л.М. Мітіна, В. Ф. Моргун.

У рамках третього напрямку – *креативні дослідження і педагогіка*, навчання і формування творчості в онтогенезі досліджували Г.Я. Буш, А.С. Кармін, В.Я. Качан, В.С. Маловічко, Б.В. Марков. Інноваційна творчість у навчанні, а також рівні творчості і проблеми педагогіки розкрив М.С. Бургін. Активізацію творчих здібностей студентів, а також формування у студентів творчого мислення в навчальних іграх розгорнули у своїх роботах В.С. Бязиров, Л.П. Єфімова, М.М. Кріюков, Ю.А. Миславський, Т.І. Поніманська, Н.Х. Сатдінова. Педагогічне мислення і творчість, а також психологічні аспекти педагогічної творчості висвітлили І.А. Карпенко, В.А. Петровський, П.Ф. Потьомкіна, К.М. Романова, Г.В. Сорокоумова.

Четвертий напрям – *психолого-педагогічні аспекти розвитку творчості і рефлексії*. Загальні проблеми розвитку творчості і рефлексії, а також психологію творчості і учбовий процес висвітлювали Д.Б. Богоявленська, І.І. Ільєсов, М.І. Найдьонов, Я.А. Пономарьов, І.С. Якиманська.

У даний час зароджується новий напрям – *духовність і творчість та креативність в освіті*. Творчість, професіоналізм і духовність педагога розглядали у своїх роботах І. Акимов, В.В. Афонін, Е.Н. Дмитрієва, В. Кліменко, В.В. Рижов, Г.В. Сорокумов, Т.А. Флоренська, В.С. Шулінський, Е.Е. Щербакова [1, 2].

Особливості розвитку креативності в професійній підготовці розглядали в своїх працях С. Овчинникова, Т. Андрущенко, В. Бондарьова, З. Заболотських, І. Колобутіна, Н. Мілютіна, А. Морозов, Т. Стародубцева, Л. Степанова, Г. Фомченкова та ін.

Психолого-педагогічний аналіз проблеми креативності поданий в роботах вітчизняних учених – Н.Т. Алексєєва, С.М. Бернштейна, Д.Б. Богоявленської, В.Н. Дружиніна, В.І. Загвязінського, Л.Б. Ермолаєвої-Томіної, А.М. Магюшкіна, В.А. Моляко, Я.А. Пономарьова,

Н.Г.Фролова, Э.Г. Юдіна, М.Г. Ярошевського та ін.

Із зарубіжних дослідників даною проблемою займалися А. Адлер, Дж. Гілфорд, Д. Дункер, С. Мідник, Дж. Рензуллі, В. Сміт, Д. Тейлор, Е. Торренс, М. Уоллах, Д. Халперн, К. Юнг та ін.

Тому **метою** нашої статті є теоретико-аналітичний аналіз проблеми креативності як прояву творчого особистісного розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу. Теоретико-аналітичний підхід до проблеми ґрунтуватиметься на розумінні креативності як одного з виявів людської сутності, особистісної форми існування людини, важливої передумови її соціалізації.

Креативність як невід'ємний чинник особистісного розвитку виявляється в численних творчих взаємозв'язках особи, обміні інтелектуальною інформацією й духовними цінностями, досвідом, уміннями і навичками, забезпечує всі види діяльності, охоплює різноманітні взаємозв'язки, здійснюється у різних формах, за допомогою різноманітних засобів, які постійно вдосконалюються, збагачуються, сприяючи творчому розвитку особистості, її самоствердженню й самореалізації.

Розвиток креативності особистості майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки буде ефективнішим, якщо вивчення проблеми дослідження у вітчизняній і зарубіжній педагогічній теорії і практиці дозволить визначити зміст процесу розвитку креативності майбутнього соціального педагога ще під час його навчання у ВНЗ.

Якщо проаналізувати педагогічний процес, то можна побачити в ньому дві підсистеми: перша пов'язана з процесом підготовки педагога до творчості, а друга – творчість у ході безпосередньої взаємодії з студентами. Спілкування – як частина педагогічної творчості, проникнення креативності в спілкування педагога та студента – ось неодмінні умови продуктивної педагогічної праці [2, 3].

Творчість у процесі педагогічного спілкування необхідна:

1. по-перше, в ході пізнання педагогом студента в системі взаємодії з ним (А. А. Бодалов, 1987);

2. по-друге, при організації безпосередньої дії на особистість, регуляції її поведінки, реалізації різних форм взаємодії і т.д.;

3. по-третє, творчість у спілкуванні необхідна при управлінні власною поведінкою (саморегуляція в спілкуванні);

4. по-четверте, творчий характер носить сам процес організації взаємин (Я.Л. Коломенський, 1990; А.В. Петровський, 1986).

ТЕОРЕТИКО-АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ КРЕАТИВНОСТІ ЯК ПРОЯВУ ТВОРЧОГО ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

Соціальні та психологічні механізми спілкування вивчені в наступних роботах науковців: у роботах Я.Л. Коломенського (1974 – 1990), в монографії Е.С. Кузьміної (1972) “Основи вузівської педагогіки”, в книзі Б.Д. Паригіна (1971) “Основи соціально-психологічної теорії”, в допомозі А.В. Петровського і В.В. Шпалінського (1978) “Соціальна психологія колективу”. Структура педагогічної діяльності, її структура і компоненти, а також шляхи виховання комунікативної культури розібрані в роботах члена-кореспондента АПН СРСР Н.В. Кузьміної (1967 – 1984), зокрема в її книзі “Нариси психології праці вчителя” [4, 138].

Як відомо, однією з головних суперечностей, що перешкоджає ефективному формуванню професіоналізму майбутніх педагогів та соціальних педагогів у стінах вузу, є суперечність між представленням студента в учбовому процесі вузу як об’єкт дії і суб’єктною позицією вчителя в педагогічному процесі школи. Зняття даної суперечності можливе шляхом формування у студента суб’єктивної позиції вже в процесі вузівської підготовки, формування здатності студента не тільки сприймати і відтворювати знання, але і вирощувати власну педагогічну діяльність на основі глибокого проникнення в її суть і оволодіння змістовним і операціональним складом діяльності.

У концепції педагогічної освіти, запропонованій В.А. Сластьоніним (1976), як основний напрям, що сприяє становленню суб’єктної позиції педагога, виділяється вирішення педагогічних завдань, які детермінують формування основних компонентів педагогічного мислення: аналіз, рефлексію, планування [4, 156].

Як відзначають Ю.Н. Кулюткін і Г.С. Сухобська (1986), практичні завдання, з якими має справу педагог, є цілісними, комплексними, багатобічними, вони виникають у конкретних ситуаціях діяльності, і оскільки їх рішення вимагає від педагога уміння брати до уваги все різноманіття умов, що утворюють педагогічну ситуацію, то отримані викладачем знання в ході самої педагогічної діяльності інтегруються в деяку специфічну систему, побудовану на логіці практичного вирішення педагогічних завдань, при цьому вони як би перекладаються з теоретичної мови на мову практичних дій [5, 139].

Як відзначає Л.Ф. Спірін (1999), вирішення педагогічних ситуацій дозволяє по-новому структурувати педагогічні знання, дає можливість управляти пізнавальною діяльністю студента перш за все через узагальнені орієнтовні основи дій [5].

Проаналізувавши наукову літературу з проблеми дослідження, ми структурували рисунок, що визначає суть поняття “креативність”, яке включає творче середовище, творчий процес, творче мислення особистості.

У буденній свідомості склався стереотип, що творчість властива лише “небожителю” – ученим, композиторам, художникам. Креативність – доля не багатьох. Насправді – це глибока помилка. За влучним зауваженням Карла Роджерса, – “творчий характер мають діти дитини, що винаходить зі своїми товаришами нову гру; Ейнштейна, який формулює теорію відносності; домогосподарки, що винаходить новий соус для м’яса; молодого автора, який пише свій перший роман”. Людина, яка здатна зруйнувати у своїй свідомості цей стереотип, вже зробила величезний крок на шляху свого особистісного зростання.

Раніше в літературі використовувався термін “творчі здібності”, однак пізніше почав витіснятися мовним запозиченням з англійської мови (*creativity, creative*). А слово “творчий” залишається зі своїм вихідним значенням, що не розрізняє діяльність результативну й, навпаки, безрезультатну.

Часто в літературі при розгляді питань творчих здібностей використовується термін “креативність”. У Великій психологічній енциклопедії (2007) під креативністю розуміється здатність людини до творчості, що проявляється в мисленні, спілкуванні, відчуттях, окремих видах діяльності і характеризують особистість в цілому або її окремі сторони. Е.П. Торренс та Т.М. Третяк додають, що креативність визначається як здатність породжувати нові, оригінальні ідеї і, таким чином, ефективно вирішувати проблемні ситуації.

Зважаючи на спільний зміст понять “креативність” та “творчість” їх можна вважати тотожними, але креативність є системоутворюючим поняттям для успішної професійної діяльності педагога.

Як системоутворююче поняття (рис. 1), креативність базується на творчому мисленні, творчому середовищі, творчому процесі який може базуватися на різноманітних видах діяльності особистості, всі вони означають видові складові креативності як однієї з компетентнісних ознак професійної діяльності.

Креативність можна розділити на інтелектуальну, педагогічну і соціальну. Інтелектуальна креативність включає здібності до аналізу і синтезу, що становлять загальний інтелект, інтуїцію, творчість.

**ТЕОРЕТИКО-АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ КРЕАТИВНОСТІ
ЯК ПРОЯВУ ТВОРЧОГО ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ**

Рис. 1. Системоутворюючі складові креативності

Соціальна креативність, у свою чергу, включає комунікацію, новаторство, творчу соціалізацію в соціумі.

Педагогічна креативність складається з майстерної комунікації, імпровізації, активізації знань, що і є основою педагогічних здібностей. Педагогічні здібності впливають на здібність до педагогічної творчості, яка, у свою чергу, розвиває інтуїцію. На стику інтуїції, здібності до педагогічної творчості і загального інтелекту народжуються творчі звершення.

На основі інтелектуальної, соціальної та педагогічної креативності формується професійна креативність.

За твердженням В.А. Сластьоніна і Л.С. Подімова (1999), інтенсифікація інноваційних процесів в педагогіці пов'язана із значними змінами у сфері свідомості педагогічного співтовариства: психологічною готовністю педагогів до ухвалення системного нововведення [5, 44]. Е.П. Крупнік і Н.А. Подімов виділяють певну стійкість майбутнього педагога як основну умову подолання інноваційних бар'єрів у професійній діяльності. Освоєнню нововведень в освіті перешкоджають як соціально-економічні чинники, так і психологічні бар'єри: особистісна тривожність, ригідність мислення, страх виявлення власної некомпетентності, низька самооцінка, суб'єктивне, упереджене відношення до нововведень, нездатність до ухвалення самостійних рішень [5, 175 – 178].

Інноваційну діяльність в професійній підготовці соціальних педагогів можна трактувати як творчий процес і результат креативної діяльності. Творчо продуктивна особистість педагога володіє креативністю, широтою інтересів і захопленістю, багатим внутрішнім світом, чуйністю до проблем, сприйнятливостю до педагогічних нововведень, нонконформізмом, самостійністю, сміливістю. Формування творчої індивідуальності педагога – це динамічний процес перетворення і саморозвитку особистості.

У даній концепції інноваційного навчання студентів (майбутніх соціальних педагогів) як основні функції виступають наступні:

- свідомий аналіз професійної діяльності на основі мотивів і диспозицій; проблематизація і конфліктизація дійсності – бачення в ній безпосередньо не сприйманих колізій і невідповідностей;

- критичне відношення до нормативів; рефлексія і побудова системи сенсів (сенсотворення); відкритість середовищу і професійним нововведенням; творчо-креативне перетворююче відношення до професійної діяльності; вихід за межі нормативної передбачуваності;

- прагнення до самореалізації, до втілення в професійній діяльності творчих намірів і життєвих цілей; суб'єктивізування елементів змісту в особистісно-змістовий аспект.

ТЕОРЕТИКО-АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ КРЕАТИВНОСТІ ЯК ПРОЯВУ ТВОРЧОГО ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

М. Рорбах досліджує креативність на матеріалі творчого мислення, яке, за його словами, “само собою створює сприятливі умови для власної реалізації, відкриває свої власні дороги і кує свої інструменти для матеріального втілення”. Тобто, він підкреслює можливість мотивації, що самозароджується, самовинекнення, саморозвитку нових психологічних якостей людини. Але ще важливішим М. Рорбах вважає взаємодію людини з “загальним контекстом завершених і завершуваних думок”, в яких вона знаходиться, від свого роду діалогу із структурами, що об’єктивно існують поза людиною, від її позиції в цьому діалозі: “... особистість здатна творчо мислити лише тоді, коли вона готова до діалогу з глобальними чинниками, в які вона занурена. Поза цим діалогом не може бути продуктивного творчого акту” [7]. Отже, позиція людини по відношенню до соціальної реальності важливіша за будь-які її якості.

Висновок. Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження, ми зробили висновок, що всі дослідження, як правило, стосуються розвитку інтелектуальної креативності. Що ж до соціальної і конкретно педагогічної креативності, то робіт у цій сфері значно менше. Найчастіше дослідники вивчають не педагогічну креативність, а сам процес педагогічного спілкування, пропонують різні рекомендації по поліпшенню спілкування між викладачем і студентом.

Таким чином, креативність – це обширна характеристика особистості, яка на даному етапі розвитку науки визначається не лише здібністю до творчості, але і комплексом властивостей особистості: емоційною рухливістю, мотивацією, емпатією, певним інтелектуальним рівнем, комунікативними якостями, певним сприйняттям і так далі. У даному випадку здібність до творчості розуміється широко, з позиції особистісного підходу, який дозволяє трактувати цю здатність як явище, що розвивається і відповідно з нею розвивається креативність.

Розвиток креативності, як здатності до творчості сьогодні набуває великої значущості тому, що вона є базовою властивістю особистості та її професійної реалізації, її ядром, центральною характеристикою. Оскільки заявлена концепцією освіти XXI століття та особистісно орієнтована модель має впроваджуватися у життя, творчий розвиток особистості, що передбачатиме максимальну реалізацію нею своєї активності, самостійності, творчої ініціативи, прагнення обирати на власний розсуд шляхи й засоби досягнення цілей, намірів, реалізувати свої власні потреби та професійні інтереси.

Окрім того, у Національній доктрині розвитку освіти зазначається, що освіта має стати основою для всебічного компетентного ставлення особистості до життя, що означає потребу у самопізнанні, само розумінні, самореалізації у різних видах творчої діяльності; володіння науковими знаннями про сутність “Я”, принципами та методами соціалізації; усвідомлення та організацію свого життєвого шляху, осмислення розв’язання, особистого розвитку; проблемне бачення свого життя; осмислення розв’язання міжособистісних суперечностей; усвідомлену та адекватну оцінку своєї адаптації, відповідне ставлення до свого життя, здоров’я, професійної реалізації; філософське та етичне усвідомлення себе у соціумі. Особливо актуальним це твердження є у формуванні особистості майбутнього соціального педагога.

Сучасна педагогічна наука дедалі активніше схиляється до думки, що творчо-проективний механізм розвитку і саморозвитку особистості повинен бути покладений в основу програми творчо-креативного формування особистості, яка передбачає створення умов для самореалізації, як життєвої так і професійної особистості у різних суспільних сферах, надати їй допомогу успішному проектуванню життєвого шляху на основі вірно вибраної соціальної поведінки, ступеня активності та ціннісних орієнтацій.

1. Василькова Ю.В., Василькова Т.А. *Социальная педагогика: Курс лекций: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр “Академия”, 2001. – 440 с.*

2. Безпалько У.П. *Педагогічної технології / В.П. Безпалько. – М.: Педагогіка, 1989. – 192 с.*

3. Дахін А.Н. *Педагогічне моделювання: суть, ефективність і невизначеність / А.Н. Дахін // Педагогіка. – 2003. – № 4. – С. 21 – 26.*

4. Базилевич Е.М. *Розвиток креативності студентів в учбовій образотворчій діяльності. – Х., 2003. – 222 с.*

5. Баршєва Т.А. *Креативність. Діагностика і розвиток / Т.А. Баршєва. – СПб: видавництво РГПУ ім. А. І. Герцена. – 2002. – 205 с.*

6. Дорфман Л.Я. *Основні напрями креативності в науці і мистецтві / Л.Я. Дорфман // Питання психології. – 1999. – №2. – С. 101 – 110.*

7. Rohrbach M.F. *La pensee vivante. Regales et techniques de la pensee creative. – P., 1959.*

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012